

STUPANJ NEODLUČNOSTI U IZBORU PRVOG ZVANJA MUŠKIH I ŽENSKIH SREDNJOŠKOLACA U RAZLIČITIM STRUČNIM USMJERENJIMA

TOMISLAV GRGIN
VESNA VLAHOVIĆ
Filozofski fakultet u Zadru

UDK: 37.015.3
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1983-10-06

292 srednjoškolaca na početku usmjerenog obrazovanja ispitano je Osipow-ljevom skalom (CDS) za mjerenje stupnja vokacijske neodlučnosti. Nađene su statistički značajne razlike u stupnju vokacijske neodlučnosti između muških i ženskih ispitanika kao i između ispitanika iz različitih stručnih usmjerenja. Rezultati su interpretirani sukladno ranije identificiranim faktorima vokacijske neodlučnosti: »locus of control«, strah od uspjeha, razina samoeфикаsnosti i vanjske barijere pri izboru zvanja.

Uvod i problem

U središtu svih do danas poznatijih vokacijskih teorija, a koje u svojoj osnovici imaju nešto pouzdanije empirijske nalaze, nalazi se pitanje što odluku mlada čovjeka, kojom vrši izbor svog budućeg zvanja, uvjetuje i određuje. Tako D. E. Super (1975.) u svojoj koncepciji iznosi mišljenje da izbor zvanja predstavlja sintezu kako niza individualnih faktora koji su u interakcijskom odnosu (intraindividualna interakcija) tako i potencijala individue u interakciji s faktorima okoline (individualno-okolinska interakcija). Sve te interakcije rezultiraju interesima koji se istovremeno u realnosti valoriziraju. Sama odluka je izraz sinteze osobnih karakteristika i zahtjeva društvene okoline. Za E. Ginzbera i suradnike (1951.) izbor zvanja je reverzibilan proces koji završava odlukom kao kompromisom između bitnih individualnih (potrebe, interesi, sposobnosti) i situacijskih (zahtjevi ekonomske, socijalne i kulturne okoline) faktora. J. L. Holland (1973.) svoju teoriju temelji na shvaćanju da je izbor zvanja izraz sličnosti osobnih karakteristika i tipova zvanja koja imaju konzistentna psihološko-sociološka obilježja. Po njemu, pripadnici nekog zvanja imaju sličnu osobnost i razvoj pa na određene situacije slično reaguju. Profesionalno zadovoljstvo, stabilnost i uspješnost u poslovima zvanja zavise od sklada osobnosti pojedinca i njegove radne okoline. S obzirom na to ljude je moguće svrstati u šest tipova (realistični, intelektualni, socijalni, konvencionalni, poduzetni i umjetnički) i njima naći šest odgovarajućih okoliša. Pri odlučivanju čovjek nalazi okolinu i zvanje koji mu omogućuju očitovanje osobnih karakteristika. Na taj način njegova je odluka uvjetovana interakcijom modela osobnosti i modela okoline. Međutim, u slučajevima kad se neka osoba na jednom od predloženih tipova oko-

* Rad čini dio realizacije istraživačkog zadatka »Relevantni motivacijski aspekti srednjoškolaca u funkciji njihova opredjeljivanja i osposobljavanja za prvo zanimanje« koji u okviru Projekta 70. financira SIZ-VII.

line ne može jasno identificirati, tada pokazuje i nisku diferencijaciju u izboru zvanja. Time je i njezin stupanj zrelosti za izbor zvanja vrlo nizak pa sve to može činiti osnovicu njezine vokacijske neodlučnosti.

Značajan uvjet za empirijsko proučavanje problematike vokacijske neodlučnosti bio je ispunjen istom onda kad je S. H. Osipow sa suradnicima (1976.) izradio prvu skalu za mjerenje stupnja neodlučnosti, poznatu pod nazivom »Career Decision Scale« (CDS). B. W. Hartman i D. R. Fuqua (1982.) vrše faktorsku analizu skale a zatim provjeravaju njezinu konstruktivu valjanost. Pritom su im kriterijske varijable anksioznost, »locus of control« i Hollandova skala identiteta. Tim postupkom utvrđuju da CDS ima zadovoljavajuću konstruktivu valjanost. Nadalje, autorica K. M. Taylor (1982.) proučava odnos između straha od uspjeha, »lucus of control« i vokacijske neodlučnosti studenata, te opsega u kojem su ti odnosi pod utjecajem spola i sposobnosti. Multipla regresija za predikciju vokacijske neodlučnosti pokazala je da na predikciju pomoću straha od uspjeha i »locus of control« utječe spol i nivo sposobnosti ispitanika. K. M. Taylor i N. E. Betz (1983.) u svojim ispitivanjima nastoje doći do podataka na temelju kojih bi prosudili upotrebljivost i korisnost Bandurine teorije samoeфикаsnosti u svrhu razumijevanja i tretmana vokacijske neodlučnosti. Iz dobivenih podataka zaključuju da teorija samoeфикаsnosti može poslužiti za bolje razumijevanje i tretman, ali samo nekih aspekata složenog procesa koji prethodi vokacijskoj neodlučnosti. Pritom kao moguće faktore neodlučnosti navode: nedostatak jasnog osjećaja osobnog identiteta, vanjske barijere za preferirane izbore i nedostatak izravne potrebe da se odluka o izboru donese.

Proučavanje stupnja vokacijske neodlučnosti u našim prilikama čini se uputnim barem iz dva razloga:

1. što se potreba za donošenjem odluke o izboru zvanja javlja već na srednjoškolskom stupnju obrazovanja, tj. nakon dvogodišnje opće srednje škole, i

2. što se već na tom stupnju obrazovanja javlja društvena regulativa koja limitira upis đaka u određena stručna usmjerenja, pa bi ta vanjska barijera mogla uvjetovati vokacijsku neodlučnost.

Sprovedenim ispitivanjem htjelo se doznati *kakav stupanj neodlučnosti u izboru svog prvog zvanja pokazuju naši srednjoškolci, i to kako s obzirom na njihov spol tako i s obzirom na njihova nejednaka stručna usmjerenja u kojima se nalaze.*

Metodika ispitivanja

Ispitivanje je sprovedeno na skupini od 292 srednjoškolca prve godine usmjerenog obrazovanja, među kojima je bilo 126 muških i 166 ženskih ispitanika. Najvećim dijelom to su bili đaci zadarskih srednjoškolskih centara, a samo manji broj njih bio je iz biogradskog srednjoškolskog centra. U školovanju su bili uključeni u ova stručna usmjerenja: precizni mehaničar i strojbravar, elektroinstalater i brodski električar, vrtlar i bravar, kemijsko-tehnološki radnik, konobar, stručni medicinski radnik, ekonomist za opće poslove, odgajatelj, suradnik u nastavi i suradnik u kulturnim i znanstvenim ustanovama.

Za mjerenje stupnja njihove vokacijske neodlučnosti bila je upotrebljena Osipow-ljeva skala CDS koja, pored provjerene konstruktne valjanosti, ima zadovoljavajuću unutarnju konzistenciju kao i mogućnost interindividualne diskriminacije. Postignuće većeg broja bodova u skali ukazuje na viši stupanj vokacijske neodlučnosti.

U statističkoj obradi dobivenih podataka računao se test sume rangova i Kruskal-Wallisov test, nazvan i H-test.

Rezultati

Već su pri sređivanju podataka ispitivanja bile očite veće ili manje razlike u stupnju vokacijske neodlučnosti među ispitanicima. Kad se je zatim pomoću testa sume rangova provjeravala značajnost utvrđenih razlika u stupnju vokacijske neodlučnosti između muških i ženskih ispitanika, našlo se da z-vrijednost iznosi 2,46 i da je statistički značajna na nivou nešto manjem od 0,05. Iz tog podatka kao i iz činjenice da su u postupku računanja testa dobivene sume rangova bile relativno veće kod ženskih nego kod muških ispitanika osnovano je tvrditi da ženski ispitanici imaju značajno viši stupanj vokacijske neodlučnosti.

Provjeravanjem pomoću Kruskal-Wallisovog testa nađenih razlika u stupnju vokacijske neodlučnosti ispitanika po stručnim usmjerenjima, i to bez obzira na spol, dobivena H-vrijednost u iznosu od 30,40 bila je značajna na razini rizika čak manjoj od 0,01. To znači da se u stupnju vokacijske neodlučnosti među ispitanicima iz različitih stručnih usmjerenja javljaju statistički značajne razlike. Relativno najvišu vokacijsku neodlučnost pokazuju ispitanici u usmjerenju konobara, zatim suradnika u nastavi, pa vrtlara i bravara, i dalje, kemijsko-tehnološkog radnika, odgajatelja, ekonomiste za opće poslove, preciznog mehaničara i strojobravara, suradnika u kulturnim i znanstvenim ustanovama, elektroinstalatera i brodskog električara, a relativno najnižu u usmjerenju stručnog medicinskog radnika.

Diskusija

Premda podaci ispitivanja ne daju odgovor na pitanje, što uvjetuje da su ženski ispitanici manifestirali višu a muški značajno nižu vokacijsku neodlučnost, ipak nam se čini uputnim ukazati na sljedeće:

U proučavanjima problema vokacijske neodlučnosti muškaraca i žena, a koja su vršili strani istraživači, s više ili manje suglasja ističu se ovi faktori: »locus of control«, strah od uspjeha i niska razina očekivanja vlastite efikasnosti.

J. B. R o t t e r o v (1966.) koncept »locus of control« sadrži objašnjenje da osobe s internalnom kontrolom preuzimaju aktivnu ulogu u usmjeravanju svoje profesionalne budućnosti kao i osobnu odgovornost u vokacijskom odlučivanju i iznalaženju informacija nužnih za takvu dluku. Osobe, pak, s eksternalnom kontrolom više su sklone vjerovanju da vokacijski planovi uglavnom zavise o sreći i da je stoga

bezuspješno ulagati i napor i vrijeme u aktivnosti oko pribavljanja informacija i oko donošenja odluka. Iz toga se zaključuje da internalna kontrola olakšava a eksternalna otežava vokacijsko odlučivanje. Kako su novija istraživanja pokazala (Taylor, 1982.) da u situaciji izbora buduće profesije žene tendiraju izrazito eksternalnoj a muškarci internalnoj kontroli i da su zbog toga u donošenju vokacijskih odluka žene neodlučnije od muškaraca, čini nam se osnovanim pretpostaviti da je viša vokacijska neodlučnost naših ispitanica mogla također biti uvjetovana njihovom eksternalnom kontrolom.

Strah od uspjeha očituje se u tome što osoba napušta situacije u kojima bi bila uspješna, i to zbog negativnih posljedica koje bi uspjeh mogao izazvati. R. P. Esposito (1977.) nalazi da strah od uspjeha pozitivno korelira s niskim aspiracijama u karijeri i da je, pogotovu u žena, povezan s profesionalnom neodlučnošću. J. K. Illfelder (1980.) dolazi do podatka da strah od uspjeha i tradicionalni društveni stavovi o ženi predviđaju nivo njihove salijentnosti karijere. Pritom, što je strah od uspjeha veći a stavovi o društvenoj ulozi žena tradicionalniji, to je njihov nivo salijentnosti karijere niži. Ima razloga pretpostaviti da su i u našem slučaju možda ne toliko strah od uspjeha koliko još uvijek živi konzervativni stavovi o ženi i njenoj ulozi u društvu uvjetovali da su ženski ispitanici pokazivali značajno viši stupanj vokacijske neodlučnosti.

Primjena koncepta očekivanja vlastite efikasnosti (A. Bandura, 1977.) na komponentu nedostatka pouzdanja u vokacijskoj neodlučnosti pokazala je da niska razina očekivane vlastite efikasnosti produžuje vokacijsku neodlučnost (Taylor, Betz, 1983.). I taj faktor mogao je biti prisutan u naših ženskih ispitanika kad su, za razliku od muških ispitanika, imale takav značajno viši stupanj vokacijske neodlučnosti.

Svi navedeni faktori vjerojatno su dijelom uvjetovali i one značajne razlike u stupnju vokacijske neodlučnosti koje smo u ispitanika iz različitih stručnih usmjerenja, i to bez obzira na njihov spol, ispitanjem konstatirali. Pored njih tu se je, po našem mišljenju, reflektirao i utjecaj konzervativnih socijalnih stavova, pretežno negativne atribucije, prema određenim zvanjima, zatim nedovoljna definiranost socijalnog položaja i vrijednosti pojedinih zvanja kao i loše šanse koje neka od tih zvanja, posebice u sadašnjim društvenim prilikama, pružaju za upošljavanje. Dodamo li tome i utjecaj društveno limitiranih upisnih kvota, uz koje se ne vezuje i sigurnost uposljenja, skloni smo pretpostaviti da je dobar dio naših ispitanika iz većine stručnih usmjerenja prije ulaska u usmjereno obrazovanje bio u situaciji da izvrši izbor između seta alternativa (stručnih usmjerenja) u kojima za njih nije bilo pravog i realnog izbora, pa su zato mnogi i iskazali visok stupanj vokacijske neodlučnosti.

Literatura

- Bandura, A.: »Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change«, *Psychological Review*, 1977, (87), 191-215.
- Esposito, R. P.: »The relationship between the motive to avoid success and vocational choices«, *Journal of Vocational Behavior*, 1977, (10), 347-357.

- Ginzberg, E., Ginsberg, S. W., Exelard, S., Herma, J. L.: *Occupational choice: An approach to a general theory*, N. Y. Columbia Univ. Press, 1951.
- Hartman, B. W., Fuqua, D. R.: »The Construct of the Career Decision Scale Adapted for Graduate Students«, *The Vocational Guidance Quarterly*, 1982, 69-77.
- Holland, J. L.: *Making vocational choices: A theory of careers*, Englewood Cliffs, N. Y. Prentice — Hall, 1973.
- Illfelder, J. K.: »Fear of success, sex role attitudes, and career salience and anxiety levels of college women«, *Journal of Vocational Behavior*, 1980, (16), 7-17.
- Osipow, S. H., Carney, C. G., Winer, J. L., Yanico, B. J., Koschir, M.: *Career Decision Scale*, Columbus, Ohio: Marathon Consulting and Press, 1976.
- Rotter, J. B.: »Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement«, *Psychological Monographs*, 1966, (80).
- Super, D. E., *The Psychology of Careers*, Harper and Brothers, N. Y., 1957.
- Taylor, K. M.: »An Investigation of Vocational Indecision in College Students: Correlates and Moderator«, *Journal of Vocational Behavior*, 1982, (21), 318-329.
- Taylor, K. M., Betz, N. E.: »Applications of Self-Efficacy Theory to the Understanding and Treatment of Career Indecision«, *Journal of Vocational Behavior*, 1983, (22), 63-81.
- Tomislav Grgin and Vesna Vlahović: THE DEGREE OF INDECISION IN THE

*Tomislav Grgin and Vesna Vlahović: CHOICE OF A FIRST VOCATION AMONG
HIGHSCHOOL BOYS AND GIRLS IN DIFFERENT SCHOOL COURSES*

S u m m a r y

At the beginning of their schooling, 292 highschool pupils were examined with the Osipow scale (CDS) for the measurement of the level of vocational indecision. Statistically significant differences in the level of vocational indecision were found to exist between male and female examinees as well as between the examinees belonging to different professional profiles. The results ere interpreted in accordance with the previously identified factor of vocational indecision: »locus of control«, fear of success, the level of selfefficiency and exterior barriers present when choosing a vocation.